

EUSKAL ADITZ MAILEGATUEN ERREGIMENA: HURBILKETA

X. Alberdi Larizgoitia

1. SARRERA

Artikulu honen helburu nagusia euskal aditz mailegatuen erregimenaren inguruko hipotesi edo uste bat gezurtatzea da. Nahiko hedaturik dagoen uste horren arabera, oro har, erdal jatorriko aditzak *du* aditz gisa mailegatzeko ditugu euskaraz, eta horren ondorioz gero eta gehiago dira euskal aditz inergatiboak (argumentu bakarra izan arren *du* laguntzailea eskatzen dutenak, hala nola *dudatu, erregutu, funtzionatu...*).

Bigarren helburua honako galdera honi erantzutea da: abiaburuko hipotesi hori –inergatiboen aldeko erabateko joera aldeztu duena– aldeztu edo gezurtatuta geratzen bada, zein dira albo-erdaretatik aditzak mailegatzeko hitz euskaldunak baliatzen dituen estrategia edo jokaera nagusiak? Alegia, ba al dago nolabaiteko indar edo irizpide gidaririk euskarazko aditz mailegatuen laguntzailea (*da, du*) hautatzerakoan?

Metodologiari dagokionez, Hiztegi Batuko aditz mailegatuak –ez guztiz guztiak, hala ere, ezpada etimologia agerikoa dutenak– hartu ditut oinarritzat. Gero, datu horiek beste hiztegi eta corpus batzuetako adibide eta emaitzekin osatu ditut (Sarasolaren *Euskal Hiztegia*, Euskaltzaindiaren *Orotariko Euskal Hiztegiaren Testu Corpua*, *Egungo Euskararen Bilketa-lan Sistematikoa*). Hala ere, leku faltaz adibide gutxi eskaini ditut laburpen honetan.

Ikuspegi teorikoari dagokionez, alde batetik ezinbestekoa zen erdal aditzen sailkapena –bereziki inakusatibo eta inergatiboena– begien aurrean izatea. Horretarako, Mendikoetxea-ren (1999) azterketa hartu dut oinarri; hala

ere, espazio faltaz, ez dut hemen eskaini ikerlan horren laburpenik. Beste alde batetik, horrekin batera Levin eta Rappaport-en (1995) lana ere izan dut gidari, haien ikerketa ezinbestekoa baita inakusatibotasunaren inguruko edozein hurbilketatarako.

Artikulu honetan ikerlan zabalago baten muina-edo aurkituko du irakurleak. Adibide franko eta atal batzuk kendu behar izan ditudan arren, esperantza dut laburpen hau bere horretan ulergarri gertatuko dela irakurlearentzat.

2. INAKUSATIBOTASUNA ETA EUSKAL ADITZEN TIPOLOGIA

Aditzen tipologia edo sailkapen bat baino gehiago erabili izan dira hizkuntzalaritzan, baina atal honetan batik bat sintaxiaren eremuko ikerketetan baliatu izan den eta finkatuz joan den sailkapen jakin bati buruz arituko gara. Sailkapen horretako termino batzuk (iragankorra, iragangaitza, etab.) tradizio gramatikal zaharrekoak dira, beste batzuk (inakusatiboa, inergatiboa, etab.), ostera, gramatika sortzailetik datoz¹. Funtsean, sailkapen berria ohiko tipologiaren bikoiztasuna (iragankorrek/iragangaitzak) fintzera eta zehaztera dator.

Atal honetan aditz-sail bakoitzaren definizio erabilgarri bat eskaintzen saiatuko gara.

IRAGANKORRAK

Bi argumentu dituztenak baino ez ditugu aditz iragankortzat hartuko (*irakin* edo *iraun* modukoak bazter utziaz, beraz); eta zehatzago mintzatuz (Gràcia, 2000: 8), osagarri zuzenaren funtzio sintaktikoa duen izen-sintagma bat gobernatzen dutenak joko ditugu iragankortzat. Euskaraz, aditz iragankorrek kasu absolutiboa ezartzen dio bere objektuari eta ergatiboa bere subjektuari, eta objektuak A(ditza)ren ahizpa den adabegian sortua izan behar du. Aditz iragankorren artean sailkatuko ditugu, orobat, 'erabilera absolutua' zilegi dutenak (*jan, edan, ikasi, estudiantu...*), alegia, ageriko objekturik-objektu jakin edo prototipikorik- gabeko egiturak onartzen dituztenak (*Peruk ganez ikasten du*). Beraz, hauen modukoak hartuko ditugu iragankortzat: *erail, esan, maitatu, kezkatu, ikasi, estudiantu...*

¹ Ik. Gràcia et alii (2000: 8).

INERGATIBOAK

Deitura hau aditz iragangaitzen azpisail bat izendatzeko erabiltzen da, eta zehazki kanpoko argumentua (gehienetan agentea edo esperimantatzailea) duten iragangaitzak dira. Aditz inergatiboen argumentu bakarra subjektu sintaktikoa eta subjektu nozionala da aldi berean. Gehienetan jarduerak edo prozesuak adierazten dituzte eta agentedunak izan ohi dira. Euskaraz –terminologiaren desegokitasuna gorabehera– honako hauek ditugu inergatiboak: beren subjektuari kasu ergatiboa ezartzen dioten iragangaitzak (*irakin, irautn, bidaiatu, dudatu, alde egin...*).

INAKUSATIBOAK / ERGATIBOAK

Inakusatiboak honako hauek dira: subjektu gisa daukaten argumentu bakarra barneko argumentuaren posizioan sortua dutenak; bestela esan, kanpoko argumenturik ez duten aditz iragangaitzak. Aditz inakusatiboen azaleko subjektua subjektu eratorria da, objektuaren posiziotik etorria: barneko argumentua da, beraz. Subjektu sintaktikoaren eginkizuna betetzen duen argumentua objektu nozionala da maila semantikoan. Euskaraz aditz inakusatibok kasu absolutiboa ezartzen diote beren subjektuari.

Puntu honetara iritsita, terminologiaren inguruko ohar bat egin beharrean gaude. Hizkuntzalari askoren lanetan (Perlmutter, 1978; Levin eta Rappaport, 1995...) ‘inergatibo’/‘inakusatibo’ deiturak erabiltzen dira iragangaitzen bi motak izendatzeko. Beste autore batzuek (Burzio, 1981 eta 1986) ‘inergatibo’ /‘ergatibo’ terminoak baliatzen dituzte aurkaritza bera aurkezteko; hau da, ‘inakusatibo’ terminoaren ordez ‘ergatibo’ erabiltzen dute. Baten batzuek (Campos, 1999; de Miguel, 1992), azkenik, ‘intrantsitibo’/‘inakusatibo’ bikotea darabilte aditz iragangaitzen bi azpisaili deitzeko; alegia, ‘inergatibo’ terminoaren ordez ‘intrantsitibo’ (edo ‘intrantsitibo garbi’) izendapena nahiago dute.

Lan honetan oro har ‘inergatibo’/‘inakusatibo’ deiturez baliatu gara iragangaitz-mota nagusi biak izendatzeko. Hala ere, hirugarren atalean ‘inakusatibo’ terminoa zentzu murriztuago batean erabiliko dugu; alegia, ‘inakusatibo garbiak’/‘ergatiboak’ termino-bikoteaz baliatuko gara inakusatiboen artean bereizkuntza egiteko: horrela, aldaera iragankorra dutenei (*apurtu da/du, sartu da/du, normalizatu da/du...*) ‘ergatiboak’ deituko diegu, eta halako alternantziarik ez dutenei (*jaio da/*du, erori da/*du, egon da/*du, existitu da/*du...*) ‘inakusatibo garbiak’.

² Gràcia et alii (2000) lanean ‘inakusatibo’ (*egon, etorri...*) eta ‘ergatibo’ (*sartu, jarri...*) termino soilak proposatzen dira bi azpisailak bereizteko.

(1) Aditz inakusatibo 'garbiak':	(2) Aditz ergatiboak:
a. erori (<i>da/*du</i>)	a. sartu (<i>da/du</i>)
b. jaio (<i>da/*du</i>)	b. apurtu (<i>da/du</i>)
c. egon (<i>da/*du</i>)	c. bainatu (<i>da/du</i>)
d. heldu (<i>da/*du</i>)	d. ireki (<i>da/du</i>)
e. igo (<i>da/*du</i>)	e. hedatu (<i>da/du</i>)

3. EUSKAL ADITZ MAILEGATUEN ERREGIMENA: ERDAL ADITZEN TRATAERA

Maileguzko euskal aditzak sailkatzean irizpide formaletik abiatuko gara. Gauzak horrela, *Hiztegi Batua*-n bezala, hiru aditz-mota hauek hartuko ditugu abiapuntutzat: a) *du* aditzak; b) *da/du* aditzak; c) *da* aditzak.

Bestalde, Mendikoetxeak (1999) eta Levin eta Rappaport-ek (1995) erdal egitura inakusatiboez eskaini duten ikuspegi teorikoaz baliatuko gara erkaketak egiteko eta azalpenak emateko.

3.1. *DU* erregimena soilik duten aditz mailegatuak (a. *adoratu, bisitatu...*; b. *estudiatu, eskribitu...*; c. *abdikatu, abortatu...*).

Azpiatal honetan *du* erregimena soilik duten aditz mailegatuak aztertuko ditugu. Gorago azaldu den moduan, alde batetik, *du* motako aditz guztiak ez dira iragankorrak; bestetik, azpiatal honetan iragankorrak diren aditz batzuk falta dira, *da/du* alternantzia onartzen dutenak, hain zuzen. Gauzak horrela, azpiatal honetako aditzak hiru azpisailetan banatu ditugu:

- a) *Du* erregimena soilik duten iragankorrak: *adoratu, bisitatu, fabrikatu, estimatu, kantatu, kobratu...*
- b) Iragankorrak izanik ere, erabilera absolutua –iragankorra/inergatiboa alternantzia– onartzen dutenak: *estudiatu, eskribitu...*
- c) Inergatiboak: *abdikatu, abortatu, abusatu, bidaiatu...*

1.1.1. Du erregimena soilik duten iragankorrak: adoratu, bisitatu, fabrikatu...

DU ERREGIMENA SOILIK DUTEN MAILEGU IRAGANKORRAK

abandonatu	deseatu	esportatu
abisatu (<i>Ipar.</i>)	desenkusatu 1	estandarizatu
absolbitu	desinfektatu	esterilizatu
adjudikatu	desiratu	estimatu
administratu	deskribatu	estreinatu
adoratu	desobeditu	estudiatu
aglutinatu	desordenatu	etsaminatu
akabatu	despeditu 2 (“kaleratu”)	?favoratu
amortizatu	desterratu	fabrikatu
analizatu	destilatu	fidatu 2
?apailatu	determinatu	filmatu
apartatu	diktatu	formalizatu
aplikatu	diskriminatu	formulatu
aprobetxatu	doblatu	fotografiatu
apuntatu	drainatu	frijitu
arnegatu (<i>fedea</i>)	ebanjelizatu	fundatu
artxibatu	endredatu	fusilatu
aseguratu	engainatu	gaztigatu 2 (“zigortu”)
atrapatu	entenditu	gillotinatu
autorizatu	erlazionatu	governatu 1
baloratu	erratu	gomendatu 1
baltsamatu	errebelatu 2	gomitatu
bernizatu	erreferatu	gonbidatu
bernuzatu	erreformatu	grabatu
bisitatu	?errefusatu	gurutzefikatu
bonbardatu	erregalatu	heredatu
bordatu	erremediatu	hidratatu
brodatu	erreparatu 1	hipotekatu
dedikatu 2	errepikatu	identifikatu
deduzitu	errespetatu	imajinatu
defendatu	errezatu	imitatu
defenditu	errezibitu	inauguratu
definitu	eskarniatu	inportatu
deklaratu 2	eskribitu	inposatu
dekoratu	esleitu	inprimatu
deportatu	esplikatu	instalatu
desarmatu	esplotatu (“ustiatu”)	interpretatu

intsentsatu	kontsultatu	pintatu
izkiriatu	kontsumitu	pipatu
jujatu	kopiatu	pisatu
juzgatu	koplatu	plagiatu
kabitu 2	kreatu	planteatu
kalibratu	kritikatu	plantxatu
kalifikatu	kromatu	polikopiatu
?kalitu	laboratu	polimerizatu
kalkatu	letreiatu	polinizatu
kalkulatu	libratu 1	populatu
kanonizatu	lisatu	praktikatu
kantatu	lixibatu	predikatu
kapitalizatu	lorifikatu	prentsatu
?karesatu	manatu	presentatu
kardatu	maneatu 2, 3	probatu
?kartzelatu	maneiatu	produzitu
kastigatu	martirizatu	profanatu
katalizatu	masakratu	profetizatu
katalogatu	mastekatu	profitatu
kausatu	mespretxatu	programatu
?kitatu	metrailatu	proiektatu
koblatu	molestatu	promestu
kobratu	monopolizatu	prometatu
kolektibizatu	muntatu	proposatu
kolonizatu	?musikatu 1	publikatu
?koloratu	nazionalizatu	purgatu
konbidatu	neutralizatu	pusatu
konbinatu	obratu	saneatu
konektatu	ofenditu	seduzitu
konfirmatu 1 [<i>h. berretsi</i>]	ofentsatu	segatu
konfiskatu	ordenatu 1 (“antolatu”)	seinalatu
konfitatu	organizatu	sentitu 1
konparatu	orkestratu	setiatu
konposatu	pagatu	sinatu
konprenitu	paratu	sinplifikatu
kontatu	partitu 1	sintetizatu
kontrolatu	patentatu	?soberatu 2
kontsakratu	pausatu 2	sobratu 2
?kontseilatu	pentsatu	sokorritu
kontsideratu	pertsegitu	soldatu

solfeatu	tormentatu	xukatu
sostengatu	torturatu	zentralizatu
sozializatu	tragatu	zentsuratu
sufritu	transkibatu	zimendatu
tapizatu	transmititu	zirkunzidatu
tentatu	tratatu	zitzatu
tindatu	trazatu	zundatu
tiranizatu	urbanizatu	zurrratu
tiratu	urkatu	

Semantikari bagagozkio, *du* erregimena soilik duten aditz iragankor gehienak ez dira kausatiboak.

Sintaxiari dagokionez, alboko erdaretan aditz hauek ez dute erabilera pronominalik, edo, behintzat, adiera hori ez du bereganatu euskarak: *gazt. adorar, avisar, apuntar, amortizar, analizar, archivar, exportar, estrenar...(*adorarse, *avisarse ...)*

Esan bezala, batzuetan euskarak bereganatu duen adiera baino ez da jaso *HB*-n. Horixe gertatzen da *aprobetxatu* aditzaren kasuan: *HB*-n *du* erregimena eman zaio, horixe delako gehien mailegatu den adiera; baina beheko adibidean ikus daitekeenez, ez dira falta erabilera pronominala (*gazt. aprovechase*) mailegatu duten adibideak.

- (3) APROBETXATU: Zer nai dezu, Jauna, nigandik? O! Badakit, Zuk zer nai-zun! Ni zure odolaz *aprobetxatu*, ta nik Zu amatzea. (*OEHtc*: Cardaberaz, *San Ignacioren ejerzizioak*, 64).

Beste batzuetan, aldiz, *HB*-n *du* erregimenarekin soilik ageri diren aditz mailegatu batzuek onartu egiten dute alternantzia kausatiboa, eta beraz horrelakoei *da/du* alternantzia egokitu beharko litzaieke:

- (4) AGLUTINATU: [*EH*: *da/du* ad.] (erabilera pronominala: *gazt. aglutinarse*)

3.1.2. *Iragankorren erabilera absolutua: iragankorra/inergatiboa alternantzia (estudiatu, eskribitu...).*

Gorago azaldu den moduan, berez iragankorrak diren aditz mailegatu batzuek –objektu prototipikoa izan ohi dutenek – zenbaitetan egitura inergatiboa ere onartzen dute.

IRAGANKORREN ERABILERA ABSOLUTUA:

aprobetxatu	laboratu
apuntatu 1 “keinatu, destatu (arma bat)”	meditatu
desobeditu	pagatu
diktatu	pipatu
errezatu	predikatu
eskribitu	segatu
estimatu	sentitu
estudiatu	sinatu
izkiriatu	sufritu
kantatu	tiratu 1 “jaurti”
kobratu	tiratu 2 “nork beregana erakarri”

Hona hemen pare bat adibide, erabilera absolutuaren erakusgarri:

DIKTATU: Ikasleentzat ez da lagungarria hitzez hitz *diktatzea*; prozedura honek, izan ere, testa baliogabetu egiten du (*EEBS*: 1968-1990; Euskara Batua; Saiakera-liburuak; U. Larramendi; Orria=0049; Paragrafoa=007;).

ERREZATU: Musulmanek egunean bost aldiz *errezatzen dute*, etxean edo meskitan (*EEBS*: 1991; Euskara Batua; Ikasliburuak; J. Ossa; Orria=0040; Paragrafoa=032).

3.1.3. Du *motako irangaitzak: inergatiboak* (abdikatu, abortatu, abusatu...)

Urte asko ez direla Ibon Sarasolak (1977: 79), gaur egungo euskaran aditz inergatiboen alde sumatzen zuen joera ikusirik, honako iragarpen moduko hau egin zuen euskal morfologia-sistemaren geroaz edo bilakaeraz:

- (5) Volviendo a los verbos de tipo *iraun*, *irakin*, su número aparte de ser importante, aumenta continuamente. Ya nos hemos referido anteriormente a que verbos formados a base de nombre más verbos como *egin*, etc., están pasando a la misma situación. Por otra parte, los dobles de procedencia románica de verbos como *jarraiki* ‘seguir’, *desagertu* ‘desaparecer’, es decir, *segitu*, *desaparezitu*, poseen la misma característica de falta de objeto. Así tenemos *Jonek Mikeli segitu dio* frente a *Jon Mikeli jarraikitu zaio* ‘Juan ha seguido a Miguel’, y *Jonek desagertitu du* frente a *Jon desagertu da* ‘Juan ha desaparecido’. Parece así que

³ Honako ohar hau dakar: “Leemos en Juan Bautista Aguirre, escritor vasco fallecido en 1823, en el primer tomo de sus *Eracusaldia*, pag. 41, *saltatu da*, donde actualmente la mayoría de vascos diría, *saltatu du*, *salto egin du* ‘ha saltado’.”

existe una tendencia en vasco actual a sentir todos los verbos (menos los que designan rigurosamente un estado) como transitivos, es decir, necesitados de elemento ergativo. Esta tendencia se realiza más fácilmente en préstamos, al no sentirse el peso de la tradición lingüística. En consecuencia no sería, quizás, excesivamente aventurado establecer la previsión de que podría llegar el día en el que el sujeto de todos los verbos vascos presentara la marca de ergativo, y la división transitivo/intransitivo se realizara según tuviera o no sentido para un verbo determinado la noción de objeto. Estaríamos así, utilizando la terminología de Fillmore (1968, 14), ante el paso de un sistema “ergativo” (como el vasco actual) a un sistema “acusativo” (sistema indoeuropeo).

Hain zuzen ere, azpiatal honetan Sarasolak salatzen zuten inergatiboen aldeko joera hori zertan den argitu eta zehaztu nahi dugu.

Hasteko, ikus dezagun zein diren euskarak inergatibo gisa jaso dituen aditz mailegatuak. Hona hemen, *Hiztegi Batua*-n ageri diren eta –adieraren batean bederen– aditz inergatibo modura jokatzen diren mailegatuak behin-behineko zerrenda⁴:

(6) ADITZ INERGATIBO MAILEGATUEN ZERRENDA:

abdikatu	erratu (?)
abortatu	erregutu
abusatu	erreinatu
arnegatu	erreparatu 2 “ohartu”
bidaiatu	eskiatu
blasfematu (?)	esperimentatu “esperimentua egin”
bogatu	faltatu 1 “huts egin”
deklaratu	funtzionatu
desertatu	komuniatu
dudatu	korritu
emigratu	kurritu
ernegatu 1 “arnegatu”	kotizatu

⁴ Merezi du azpimarratzea *HB*-k maileguzko sarrera banaka batzuetan (*bidaiatu*, *eskiatu*, *funtzionatu*) baizik ez digula ohartarazten aditzen izaera inergatiboaz (‘*nor* kasurik gabea’ oharra dela medio, hain zuzen ere). Beraz, informazio sintaktiko hori gutxitan ematen zaigunez, ez da erraza maileguzko aditz inergatibo guztien zerrenda ematea. Bestalde, batzuetan aditz mailegatu bat adiera jakin batean baizik ez da jokatzen inergatibo gisa: *deklaratu* aditza, esaterako, zuzenbideko adiera teknikoan (“deklarazioa eman/egin”: *hiru lagunek deklaratu zuten atzo epaitegian*) bakarrik har daiteke inergatibotzat.

manifestatu *Ipar*. “manifestazioan parte hartu”
 profetizatu (?)
 protestatu 2 “arbuioa adierazi”
 segitu
 topatu 2 “topa egin”
 toreatu
 trafikatu
 tratatu 2 “harremanak izan”
 zirkulatu

Badirudi maileguzko aditz iragangaitz inergatiboen azpisaila predika-
 tuaren izaera agentedunari lotua dagoela. Bestalde, Levin eta Rappaport-en
 (1995) proposamenaren arabera, aditz agentedunek (inergatiboek) barne-kausali-
 tateko aditzen azpimultzo bat osatzen dutela gogorarazi behar da (7)⁵.

(7) BARNEKO KAUSA DUTEN GERTAKARIAK (Mendikoetxea, 1999: 1597)

AGENTEDUNAK (INERGATIBOAK)	AGENTEGABEAK
<i>jugar, reír, hablar...</i>	a) erreakzio fisiko edo emotiboa: <i>temblar</i> . b) “jarioa”: <i>brillar, chirriar, apestar, emanar...</i> (inergatiboak) c) barne kausalitateko egoera-aldaketa: <i>florecer, envejecer</i> (inakusatiboak).

⁵ Inakusatibotzat hartu ohi diren aditzetariko askok egoera-aldaketa edo leku-aldaketa adierazten dute. Aditzok gertakari kausatiboak adierazten dituzte eta bitarikoak izan daitezke: batzuen esanahian ‘kanpoko kausa’ (1b) eta besteen esanahian ‘barneko kausa’ (2) adierazten dela esango dugu. Horrela, {*Juan/el viento/la llave*} *abrió la ventana* (1a) egitura iragankorraren aldamenean, *La ventana se abrió* (1b) egitura inakusatiboa dugu: pentsa daiteke (1b) perpausean —(1a) egituran bezalatsu— kanpoko kausa bat dagoela, aditzak adierazten duen prozesuaren eragiletzat har daitekeena, nahiz eta (1b) modukoetan kausa hori adierazi gabe geratzen den. Hurrengo adibidean (*El rosal floreció*), ostera, ‘barneko kausa’ duen gertakari bat adierazten da (2): aditzak adierazten duen prozesua (“florecer”) subjektu sintaktikoaren berezko ezaugarrirei esker gauzatzen da; loratu, horretarako behar diren ezaugarriak dituzten izakiak bakarrik loratu daitezke, nahiz eta prozesua abian jartzen duten kanpoko kausak (udaberria, ongariak) beharrezkoak izan.

- (1) a. Kanpoko kausa (egitura iragankorra): {*Juan/el viento/la llave*} *abrió la ventana*
 b. Kanpoko kausa (egitura inakusatiboa): *La ventana se abrió*.
 (2) Barneko kausa (egitura inakusatiboa): *El rosal floreció*.

(6)-ko zerrendan ageri diren aditz inergatibo mailegatu gehienak (*abdikatu, abortatu, abusatu, arnegatu, bidaiatu, blasfematu, bogatu, deklaratu, desertatu, dudatu, emigratu...*) agentedun tipikoak dira: gertakari horietako gehienak izaki baten borondateari loturik daude eta izaki batek kontrolatuak; maizenik izaki hori [+gizakia] ezaugarri duna, edo gutxienik [+biziduna] izan ohi da.

Beraz, alde batetik badirudi agentetasuna (alegia, predikatua agenteduna izatea) ezaugarri semantiko pisuduna dela erdarazko aditz iragangaitzak mailegatu eta haien euskarazko erregimena erabakitzerakoan. Badirudi ezaugarri horrexen arabera erabakitzen dela guztiz etxekotu gabe dauden baina hizkuntza mintzatuan batik bat sarritan erabiltzen ditugun aditz mailegatu batzuk, hala nola, *almortzatu, bozkatu/botatu, debutatu, dimititu, erreakzionatu, insistitu, kolaboratu, meriendatu...*

Beste alde batetik, (6)-ko aditz mailegatu banaka batzuk (*funtzionatu, kotizatu, zirkulatu*) ez dira agentedunak, eta horientzat bestelako azalpena behar dugu. Hain zuzen ere, hor sartzen da jokoan barne-kausaltateko aditzen gramatikalizazio desberdinaren hipotesia (Mendikoetxea, 1999: 1602-1605; Levin, 1995: 136, 146). *Funtzionatu, kotizatu, zirkulatu* predikatuek barne-kausa duten gertakariak adierazten dituzte: *makina horrek funtzionatzen du* esaten denean, nolabait interpretatzen da makina horrek propietate edo ezaugarri bereziren bat duela makina ibiltzea eragiten duena, hau da, argumentuaren beraren propietateren bat jotzen da gertakariaren eragiletzat. Badirudi, beraz, bigarren nozio hori ere –barne-kausaren nozioa, alegia– jokoan sartzen dela aditz mailegatu iragangaitz batzuen erregimena erabakitzerakoan: alegia, barne-kausaltateko predikatu batzuk inergatibo gisa mailegatzeko euskarak. Indar edo joera horixe nabaritzen bide da, batez ere hizkuntza mintzatukoak diren adibide hauetan eta antzerakoetan: *autoak ez du arrankatzen, pilotak txarto botatu du...*

Predikatuen agentetasuna eta barne-kausaltateko predikatuak inergatibo modura gramatikalizatzeko aukera edo joera aipatu ditugu irizpide semantikoaren artean. Baina gure ustez, horiezaz gain, irizpide sintaktiko lagungarri bat aipatu behar dugu, hizkuntza mailegu-emaileari dagokiona. Gure hipotesia honako hau da: gaztelaniaz edo frantsesez *se* klitikorik ez duten aditz iragangaitzak (edo aditz horien *se* klitikorik gabeko erabilerak edo adierak) baino ez dira euskaraz inergatibo modura mailegatuak izateko hautagaiak (gzt. *abdicar, abortar, abusar, renegar, viajar, blasfemar, bogar, declarar, desertar, dudar, emigrar...*), baina ez *se* klitikodunak (gzt. *atreverse, burlarse, descuidarse, divertirse, fiarse, quejarse, conformarse...*). Badirudi aldameneko erdaretan *se* klitikoaren agerpena egitura inakusatiboaren edota bihurkariaren ezaugarria dela eta kausatibotasunaren adierazpenari lotua dagoela (Mendikoetxea, 1999: 1603). Bada, horrelako guztiak euskaraz *da* aditz gisa mailegatzeko joera dago: *atrebitu da, burlatu da, deskuidatu da...* (infra 3.3).

Arazoak, zalantzak eta gorabeherak beste nonbaitetik datoz euskaraz: Sarasolak aipatzen duen *saltatu da* (tradizioko erabilera) / *saltatu du* (gaurko joera) adibidearen tankerakoak dira arazo-iturri. Izan ere, *saltatu*-ren erdarazko baliokideak (gazt. *saltar*, fr. *sauter*, ingl. *jump*) aditz inergatiboen adibideztat edo sail horren erakusgarritzat aipatu ohi dira. Hona hemen gaur eguneko euskararen erregimen-gorabeherak eta zalantzak sortzen dituzten aditz mai-legatu batzuk:

- (8) a. DANTZATU (*HB: da/du ad.: arratsalde osoan dantzatu naiz (ez *dantzatu dut); aurrekua dantzatu dut; makila dantzatu dut.*).
- b. DESKANTSATU (*HB: 1 da ad. h. atsedeen hartu. 2 Ipar. da/du ad. h. lasaitu.*).
- c. KOMULGATU, KOMEKATU (*HB: da ad.*) # KOMUNIATU (*HB: du ad; EH: lehen da.*).
- d. OLGATU (*HB: da/du ad.*).
- e. SALTATU (*HB: da ad. 'salto egin'*).
- f. NABIGATU (*HB: da/du ad.*).
- g. PASEATU (*HB: da/du ad.: karrozan paseatu ziren; bere astoa paseatzen du.*).

Perlmutter-ek ohartarazi zuen moduan (1978: 164), zalantza gehien sortzen dutenak mugimenduzko aditzak dira: goiko zerrendan, besteak beste, *saltatu*, *nabigatu* eta *paseatu*. Italiarazko datuetan oinarrituz Mendikoetxeak egiten duen azterketaren arabera (1999: 1606-1607), mugitzeko modua adierazten duten aditz agentedunak (*correr*, *saltar*, *navegar*, *pasear*) inergatiboak lirateke gaztelaniaz. Baina euskaraz gorabehera handiak daude aditz horien lehengo eta gaurko erabileran.

Hasteko, *EH*-k argitzen duenez, *nabigatu* aditza *da* edo *du* da, eta ez *da/du*. Bikoiztasun hori bat dator hiztegi berean beste zenbait aditzentzat (*apelatu*, *komuniatu*, *emigratu*, *eskatu*, *itsastatu*) berresten den *da > du* bilakaerarekin. Beraz, *nabigatu*-ri *HB*-n jarri zaion *da/du* erregimena ez da alternantzia kausatiboa duten aditzena (alegia, ez da *animatu da/du* bezalakoa), erregimen aldetiko zalantzari dagokiona baizik.

Saltatu eta *paseatu* aditzei dagokienez, alde batetik ez dago dudarik literatura-tradizioaren pisua *da* erregimenaren alde makurtzen dela, nabarmenki gainera. Bide batez, *paseatu* aditza tradizioan *da* aditz modura erabiltzeko arrazoietako bat gaztelaniazko erabilera pronominala izan liteke (ik. *DRAE*, 'pasear'). Baina beste alde batetik, Sarasolak berak dioenez eta *EEBS*-ko datuek baieztatzen dutenez, ezin da ukatu gaurko hitzun askok aditz horiek inergatibotzat jotzen dituztela. Bi aditz hauetan *HB*-k tradizioari eutsi nahi izan dio, baina inergatiboen aldeko bilakaera hori –Sarasolak *apelatu*, *komu-*

niatu, emigratu, eskatu eta *itsastatu* aditzetan baieztatua— ez dirudi gaurko edo azken aldi honetako joera berria denik⁶.

Komuniatu (du) # komulgatu (da) bikoiztasuna ere interesgarria da: beharbada *komulgatu da* hautuaren aldeko arrazoi bat gaztelaniaz lehenago *comulgar* aditza pronominal gisa erabili izana dateke (ik. *DRAE*, ‘comulgar’). Bestalde, Mendibururen adibide honetan ikus daitekeenez, lehenago erabileran alternantzia kausatiboa onartzen zuen *komulgatu* aditzak, gaztelaniaz bezalatsu:

- (9) Eta Jangoiko berak biztu zuen S, *Eloi, *komulga zezan* ilzeko beldurrez horduraño *komulgatu etzen* eri gaiso bat. (*OEHtc*: Mendiburu, *Idazlan argiragabeak*, 1. lib., 188).

Olgatu aditzari dagokionez, tradizioko erabileran inakusatiboa da nagusiki (*da* aditza). Azpimarratzeko da gaztelaniazko *holgar* aditzak erabilera pronominala izan duela adiera batzuetan (*DRAE*-ren arabera, “alegrarse de una cosa” eta “divertirse, entretenerse con gusto en una cosa” adieretan). *EH*-k eta *HB*-k— *da/du* alternantzia ematen diote, adibide batean oinarriturik (*Leengo eguneko zure berbaldijak guztiz asko olgau ninduban. OEHtc*: Uriarte, *Euskal Dialoak*, 3). Uste dut erabilera hori markatua dela eta aditzak berez ez duela alternantzia kausatiborik. Gaurko hitzun batzuek, ostera, tradizioa ahaztuta, inergatibo gisa jokarazten dute aditz hau. Eta antzeko zerbait gertatzen da *deskantsatu* aditzarekin.

Beraz, (8)-ko aditzak, batzuetan jatorrizko hizkuntzan erabilera pronominala izan zutelako edo beste arrazoiren batengatik, gehienbat *da* aditz gisa interpretatu dira euskararen literatura-tradizioan. Gaurko hitzun askok, aldiz, horrelako aditzak inergatibotzat hartzen dituzte. Nire ustez, inergatiboen aldeko gaurko joera ez da orokorra: gaur egun erdal hizkuntzan erabilera pronominalik ez duten eta agenteduntzat har daitezkeen predikatuetara mugatzen da gehienbat joera hori (*saltatu, olgatu, dantzatu, paseatu*).

Ondorioz, *entrenar(se)* bezalako aditz batekin, esate baterako, euskal hitzunak ez luke zalantza-izpirik izan behar, alternantzia kausatiboaren arabera jokutzen delako (10). Beraz, geureganatzekotan, horrelako aditz bat *da/du* aditza litzateke euskaraz (11). Hala ere, hitzun elebidun horrek gaztelaniaz *Los jugadores entrenan* (eta ez *se entrenan*) esaten ohituta badago—gaur

⁶ Leizarraga-n ageri den zerbait da: “Begira zaitetze, Baldin hire anaiek hire kontra *saltatu badu*, reprehendi ezak hura, eta baldin emenda badadin barkha iezok.” (*OEHtc*: Leizarraga, *Testament berria*, 139).

egun maiz entzuten denez (Torrego, 1998: 22, 38-39)–, zalantzak izango ditu agian aditz hori mailegatzera (12)⁷.

- (10) a. El profesor *entrena* a los alumnos.
 b. Los alumnos *se entrenan*.
 c. Hugo Sánchez *entrenó* solo durante una hora (Arauz kanpoko erabilera: ->... *se entrenó*...).
- (11) a. Irakasleak bere ikasleak *entrenatu* ditu.
 b. Ikasleak eskolan *entrenatzen* dira.
- (12) a. Gogor *entrenatu* naiz jokatu ahal izateko.
 b. ?Gogor *entrenatu dut* jokatu ahal izateko.

Bestalde, esan bezala, ez dirudi erdal aditz iragangaitz eta agentedunak⁸ inergatibotzat hartzeko joera hori atzo goizekoa denik: batetik, hor ditugu berrikitan gauzatu ez diren *da > du* bilakaerak (*apelatu, komuniatu, emigratu, itsastatu*); bestetik, maileguzko aditz inergatiboen zerrendari erreparatuz gero, konturatuko gara horietako gehienak (*abusatu, arnegatu/ernegatu, blasfematu, erratu, erregutu, erreinatu, erreparatu, faltatu 1, komuniatu, korritu...*) aspaldi sartuak edo etxekotuak dituela euskarak.

Hona hemen, aditz inergatiboen adibide batzuk:

ABDIKATU [EH: 1977, *nart.*]: Erakundea, beraz, jaiotzen da, Isabel II.a tronutik bota ondoren eta Amadeo de Saboya-k *abdikatu* ondoren, ... (EEBS: 1991; Euskara Batua; Saiakera-liburuak; Artistak 1995; Orria=0024; Paragrafoa=002; *abdikatu*).

BLASFEMATU [EH: 1571; *zah.*]: Kaifas'ek itz oiek aditutakoan, soñekoak urratu zituen, eta deadar egin zuen: *Blasfematu du*; añenekoa bota du. (OEHTc: Lardizabal, *Testamentu zarreko edo berriko kondaira*, 447).

DEKLARATU [HB: 1. epaiketaren inguruko adierarekin batez ere] Era berean, enpresako beste hiru buruk Durangoko Hirugarren Epaitegian *deklaratu zuten* atzo. (EEBS: 1991; Sailkatu gabeak; Egunkariak; Egunk 1991; Orria=0008; Paragrafoa=005).

⁷ “Asko gara, baina titular izateko *entrenatzen dut*” esaldia irakurri dugu egunotan *Euskaldunon Egunkaria*-n (2001-IX-13, 31. or.). Areago, aditz batzuen laguntzaile-motari buruzko artikulu batean Aintzane Arrietak (2001: 19) *du* erregimena ematen dio *entrenaturri, eboluzionatu*-rekin batera jarritz.

⁸ Batzuetan agentedunak ez diren iragangaitz batzuk ere inergatibo gisa mailegatzten dira (AGUANTATU: *Han geratuko dira, aguantatzen duen arte. TARDATU: Asko tardatu zuen*): horrelakoetan argumentua gizakia edo biziduna izaten da; baina ekintza kontrolatzen ez duena, esperimentatzailea alegia.

3.2. DA/DU aditz mailegatuak (*alfabetatu, animatu...; defendatu...*)

Hona hemen, *Hiztegi Batua*-n *da/du* alternantzia duten aditz mailegatuak:

DA/DU ADITZ MAILEGATUAK

abiatu	gorde	mudatu
alfabetatu	gozatu	normalizatu
altxatu	helenizatu	obligatu
animatu	immunizatu	ordenatu 2
armatu	industrializatu	orientatu
arrimatu	informatu	oxidatu
bainatu	ionizatu	oxigenatu
beztitu	jirotu	palatalizatu
borratu	juntatu	penatu
debaluatu	justifikatu	perfekzionatu
degeneratu	kanbiatu	plegatu
deklinatu	kargatu	presatu
desengainatu	konbertitu	profesionalizatu
despeditu 1 (“agur egin”)	kondenatu	sakrifikatu
disolbatu <i>Kim.</i>	kondentsatu	salbatu
entretenu	konfesatu	santifikatu
errendatu	konfirmatu 2 <i>Erl.</i>	sentitu
errenditu	konplitu	sikatu
erretiratu	kontentatu	sosegatu
espantatu	kontserbatu	tapatu
esposatu	kontsolatu	tatuatu
estonatu	konzentratu	trabatu
formaldu	koordinatu	transformatu
formatu	kurbatu	traumatizatu
fosildu	makillatu	tronpatu
funditu	maneatu 1 ‘atundu’	umiliatu
gastatu	mantendu	zibilizatu
	matrikulatu	

3.2.1. Alternantzia kausatiboa: iragankorra/ergatiboa aurkaritza (*sikatu du / sikatu da*).

Alternantzia kausatiboa duten aditzak iragankorrak dira, eta semantika-ren aldetik kausatiboak dira:

- (13) KAUSATIBOA: a. Mirenek zorua *sikatu du*.
 b. <Mirenek eragin du> zorua *sikatu da* (berez).
 c. Zorua *sikatu da* (aldaera antikausatiboa edo ergatiboa: “berez”).

Berez aditz iragankorrek dira, kanpoko kausa dutenak; eta haien aldaera inakusatiboa (13c) deskausatibizatze-prozesu baten ondorioz sortua da: aldaera inakusatiboan adierazi gabe uzten da subjektu nozionala, alegia predikatuak adierazten duen gertakaria gauzatzea eragin duen kanpoko kausa.

Bestalde, aditz kausatibo batzuek bakarrik onartzen dute aldaera inakusatiboa, alegia, berez edo agente baten nahitako parte-hartzerik gabe gauzatu daitekeen gertakizuna adierazten dutenak: *akabatu* bezalako kausatiboek, esaterako, ez dute alternantzia kausatiborik (**Otsoak akabatu dira (berez)*), azpigertakari kausatiboa ondo zehaztua dutelako. Bestela esanda, egitura lexiko-kontzeptualean azpigertakari kausatiboa zehaztu gabe duten aditz kausatibok dira aldaera inakusatiboa onartzen dutenak (Mendikoetxea, 1999: 1591).

Sintaxiari dagokionez, aldameneko erdaretan alternantzia kausatiboa duten aditzek bereizgarri garbia dute: izenordain klitikoa (*alzar/alzarse, animar/animarse, arrimar/arrimarse, borrar/borrarse...*). Alternantzia kausatiboa duten aditz-bikote horiek direla eta, honako azalpen argigarri hau ematen digu Torrego-k (1998: 21):

- (14) En efecto, si tomamos como referencia los casos de 3.1.1 es evidente que los verbos *dormir, levantar, separar* no significan lo mismo con el pronombre que sin él. Así, en

Juan durmió al niño

hay un significado *factitivo* parecido al de “Juan hizo que el niño durmiera”. No es éste el significado de “Juan se durmió”, pues no es desglosable en *”Juan hizo que Juan se durmiera” o en *”Juan se hizo dormir”. Eso quiere decir que una posible estructura profunda de *Juan se durmió* nunca podría ser la de “Juan durmió a Juan”: por tanto, difícilmente podríamos considerar a *se* (al pronombre) con función nominal de ‘c. directo’, pues no es equivalente a *lo*, ya que en *Juan lo durmió* aparece el primer significado de *dormir*. Una vez más, el significado como control es necesario para valorar los resultados de una conmutación. La conclusión parece clara: en nuestra lengua hay un verbo *dormir* y un verbo *dormirse*; un verbo *levantar* y un verbo *levantarse*; un verbo *separar* y un verbo *separarse*, etc. Y en los diccionarios deberían aparecer como entradas diferentes.

Bukatu baino lehen, zenbait ohar egin beharrean gaude. Hasteko, *da/du* alternantzia duten euskal aditz mailegatu gehienek pareko erdarazko aditzek

erabilera pronominala duten arren, hori ez da ezinbesteko baldintza. Zenbaitetan euskararen barnean garatzen dira halako alternantziak: *deliberatu*, *deskantsatu 2 (Ipar)*, *ernegatu*, *eskarmentatu*, *finitu*, *pasatu*... aditzen erabilera inakusatiboek ez dute parean erdarazko erabilera pronominalik (gazt. **deliberarse*¹⁰, **renegarse*, **escarmentarse*...).

HB-n *da/du* erregimena duten aditz batzuen kasuan, ez da bete alternantzia kausatiboari dagokion deskausatibizatze-prozesua, alderantzizko zer-bait baizik. Alegia, batzuk aditz inakusatiboak dira izatez, eta zenbaitetan iragankor gisa erabiltzen dira: *abiatu*, *paseatu*, *dantzatu*... tankerakoak, erabilera iragankor markatua duten iragangaitzak dira eta ez deskausatibizatu edo iragangaitz bihurtu diren iragankorrak.

Nabigatu aditza *da/du* erregimenarekin markatua dator *HB*-n, baina *da* edo *du* aditza da, eta ez du alternantzia kausatiborik.

3.2.2. Iragankorrak/bihurkariak aurkaritza: *obligatu du / obligatu da*.

HB-n *da/du* marka bikoitzez horniturik ageri diren zenbait aditzen kasuan alternantzia ez da gertatzen aditz kausatiboaren eta aldaera inkoatiboaren artean, aditz iragankorraren eta bihurkariaren artean baino: *armatu*, *beztitu*, *makillatu*, *obligatu*... Izan ere, kontuan hartu behar da euskaraz aditz batzuen balio bihurkaria *da* laguntzailearen bitartez lortzen dela (ik. Etxepare):

- (15) DA/DU?: 'IRAGANKORRA/BIHURKARIA' (DU > DA) ALTERNANTZIA
- ARMATU
 - BEZTITU
 - MAKILLATU
 - OBLIGATU: *Obligatu gara* urtean behin konfesatzera (*EH*: 'obligatu').

Alde horretatik, komeni da argitzea *HB*-n *du* erregimena soilik duten aditz batzuek (hala nola, *abandonatu*, *gobernatu*, *libratu*, *defendatu*, *engainatu*, *juzgatu*, *konparatu*, *sentitu*...) onartu egiten dutela *du/da* alternantzia, baina balio bihurkaria adierazteko:

- (16) 'IRAGANKORRA > BIHURKARIA' ALTERNANTZIA:
- ABANDONATU
 - GOBERNATU
 - LIBRATU,

¹⁰ Baina *deliberatu*-k "decidir" adiera hartu du euskaraz, eta gaztelaniazko aditz horrek badu erabilera pronominalik (*decidirse*).

- d. DEFENDATU,
- e. ENGAINATU,
- f. JUZGATU,
- g. KONPARATU,
- h. SENTITU...

3.3. *DA* erregimena soilik duten aditz mailegatuak: inakusatibo “garbiak” (*burlatu, konformatu...*).

Hiztegi Batua-n *da* erregimenarekin soilik ageri diren aditz mailegatu batzuk:

abusatu 2 (<i>Ipar.</i> “jostatu”)	katigatu
ailegatu	kexatu
antsiatu	komekatu
atrebitu	komulgatu
atrofiatu	konfederatu
biziatu	konformatu
burlatu	kostumatu
dedikatu	libratu 2 (<i>Lgart.</i> “kaka egin”)
deskantsatu	manifestatu 1 (<i>Heg</i>)
deskuidatu	mutinatu
dibertitu	paratu
dibortziatu	partitu
dutxatu	pasatu 2 (“gertatu”)
errabiatu	pausatu
eskapatu	portatu
espezializatu	prezatu 2 (“harrotu”)
existitu	saltatu
faltatu 2 (“falta izan”)	soberatu
federatu	sobratu
fidatu	tokatu
gobernatu 2 (“jokatu”)	trabailatu
herratu	usatu
interesatu	zeinatu
kabitu	
kanpatu	

Oro har, ‘gainerako’ irangaitzak –alternantzia kausatiborik ez dutenak eta agenteduntzat hartzen ez direnak– mailegatzten dira euskaraz *da* erregimen bakarrekin.

Semantikaren aldetik, haien argumentu bakarra tema da nahiz eta subjektu sintaktikoa izan (17a), eta ez dute alternantzia kausatiborik onartzen (17b):

- (17) a. Mikel [TEMA] horretara atrebitu da.
b. *Maisuak Mikel horretara atrebitu du.

Sintaxiari bagagozkio, *da* aditz mailegatu gehienak erdaraz erabilera pronominala dutenak dira: edo berezko pronominalak dira erdaraz (18); edo bes-tela, erabilera pronominala da euskaraz (gehien) mailegatu dena (19).

- (18) BEREZKO PRONOMINALA EDO ADIERA PRONOMINALA:
a. AMOTINARSE / *amotinar → mutinatu (*da*)
b. ATREVERSE /*atrever → atrebitu (*da*)
c. QUEJARSE /*quejar → kexatu (*da*)
d. CONFORMARSE # conformar → konformatu (*da*)
e. FIARSE # fiar → fidatu (*da*)
f. ANSIARSE # ansiar → antsiatu (*da*)
g. PORTARSE # portar → portatu (*da*)
h. SIGNARSE /* signar → zeinatu (*da*)

- (19) ERABILERA PRONOMINALA MAILEGATZEN DA (GEHIEN):
a. descuidar/DESCUIDARSE → deskuidatu (*da*)
b. divertir/DIVERTIRSE → dibertitu (*da*)
c. divorciar/DIVORCIARSE → dibortziatu (*da*)
d. interesar/INTERESARSE → interesatu (*da*)
e. ocupar/OCUPARSE → okupatu (*da*: “aritu” adiera)
f. dedicar/dedicarse → dedikatu (*da*: “aritu”; “arduratu”)

Zenbait kasutan erdarazko erabilera pronominal bihurkaria da euskaraz (*HB*-n behintzat) jaso dena (20), baina berez aditza iragankorra da:

- (20) ERABILERA PRONOMINAL BIHURKARIA:
a. duchar/DUCHARSE → dutxatu (*da*)
b. federar/FEDERARSE → federatu (*da*)
c. confederar/CONFEDERARSE → konfederatu (*da*)

Existentzia- eta agertze-aditzak ere —albo-erdaretan inakusatibotzat jotzen direnak— *da* aditz gisa mailegaten dira:

- (21) EXISTENTZIA- ETA AGERTZE-ADITZAK:
a. EXISTITU
b. FALTATU 2 (“FALTA IZAN”)
c. KABITU
d. PASATU 2 (“GERTATU”)
e. SOBERATU

- f. SOBRATU
- g. SUERTATU

Abiapuntua edo helmuga adierazten duten mugimenduzko aditz batzuk euskaraz ere inakusatibo gisa erabiltzen dira:

- (22) MUGIMENDUZKO ADITZ BATZUK:
- a. AILEGATU
 - b. PARTITU
 - c. HERRATU
 - d. ESKAPATU

Hala ere, gorago azaldu den moduan, zalantza handiak sortzen dira mugitzeko era edo modua adierazten duten aditzak mailegatzekoan:

- (23) MUGITZEKO ERA EDO MODUA: GORABEHERAK
- a. KORRITU (Inergatiboa: *du*)
 - b. SALTATU (*da*), baina gorabeherak gaurko euskaran (*du?*).
 - c. PASEATU (*da*), baina gorabeherak gaurko euskaran (*du?*).

Bestalde, *HB*-n *da* erregimenarekin bakarrik ageri diren aditz batzuk *da/du* aditzak dira izatez:

- (24) *HB*-KO OKERRAK?: $DA > DA/DU$
- a. ATROFIATU (*EH: da/du*).
 - b. BIZIATU (*EH: da/du*).
 - c. BURLATU
 - d. ERRABIATU (*EH: da/du*).
 - e. GOBERNATU (*EH: du*, “zuzendu...”; *da*, “jokatu, portatu”).
 - f. ?LIBRATU (1 *du* “atera, askatu”; 2 *da* *Lgart.* “kaka egin”)
 - g. PARATU (1 *du* “jarri, prestatu”; 2 *da* “jarri”).
 - h. PAUSATU (1 *da* “atseden hartu, hil; jarri”; 2 *du* “jarri, ipini”).
 - i. PREZATU (1 *du* “balioetsi”; 2 *da* “harrotu”).

Bukatzeko, azalpen errazik ez duten kasu batzuk aipatu behar dira (ik. 3.1.3):

- (25)
- a. DESKANTSATU (*da*)
 - b. KOMEKATU /KOMULGATU (*da*)
 - c. TRABAILATU (*da: Ipar. Zab.*)

4. ONDORIOAK

Erregimenari bagagozkio, albo-erdaretatik aditzak mailegatzeko garaian honako joera edo estrategia nagusi hauek nabari dira gaur eguneko euskaran:

1. Erdaraz iragankor diren aditzak, oro har, iragankor gisa (*du* aditz gisa) jokarazten dira euskaraz (*adoratu, bisitatu, fabrikatu...*; *estudiatu, eskribitu...*; *alfabetatu, animatu...*; *defendatu...*). Maileguzko euskal aditzen ondarean ugari dira aditz iragankorrak; izan ere, multzorik zabalena osatzen dute horrelako aditzek. Alde horretatik ez dirudi gaurko hiztunak batere zalantzarik duenik horrelako aditzen erregimena hautatzerakoan.

Iragankor batzuek —objektuari murriztapen semantiko zorrotzak ezartzen dizkiotenek— erabilera absolutua edo egitura inergatiboa ere onartzen dute (*gauzez ikasten du*), gaztelaniaz eta frantsesez gertatzen den antzera.

Albo-erdaretan bezalaxe, iragankor horietako askok alternantzia kausatiboa onartzen dute, euskaraz *du/da* jokoaren bidez gauzatua. Eta zenbaitek (*abandonatu, gobernatu, libratu, defendatu, engainatu, juzgatu, konparatu, sentitu...*) balio bihurkaria adierazten dute *du* > *da* alternantziaren bidez.

2. Aditz iragangaitzak mailegatzekoan, ostera, erregimena hautatu beharra gertatzen da. Iragangaitz batzuk (*bidaiatu, bogatu, desertatu, dudatu, emigratu, erreinatu, eskiatu...*) inergatibotzat hartzen dira euskaraz; alegia, *du* erregimenaren arabera jokatzeko dira. Beste iragangaitz batzuk (*atrebitu, kexatu, konformatu, fidatu, portatu, dibertitu...*), ostera, inakusatibotzat jotzen dira; alegia, *da* erregimena egokitzen zaie. Beraz, argumentu bakarreko aditzekin, iragankorrekin ez bezala, maiz gertatzen dira erregimen aldetiko zalantzak eta gorabeherak, bai tradizioan bai gaurko erabileran.

3. Dena dela, aditz iragangaitzen hautu horretan gaur eguneko euskaran aditz inergatiboen aldeko joera erabatekoa dela aldeztu duen hipotesia (Sarasola, 1977: 79) neurri batean bakarrik geratzen da baieztatuta gure azterketan. Alde batetik, egia da erdarazko aditz iragangaitz batzuk *du* aditz gisa geureganatu ohi ditugula euskaraz (*bidaiatu, eskiatu, korritu...*). Baina trataera edo jokaera hori ez da orokorra, bi aldagaik baldintzatua baizik: a) semantikaren aldetik jokaera inergatiboa agentetasuna agerian duten aditzek (*abdikatu, abortatu, abusatu, arnegatu, bidaiatu, blasfematu, bogatu, deklaratu, desertatu, dudatu, emigratu...*) edota barne-kausaltateko gertakizuna adierazten duten aditz zenbaiti (*funtzionatu, kotizatu, zirkulatu*) loturik ageri zaigu gehienbat; b) sintaxiaren aldetik jokaera inergatiboa albo-erdaretan *se* klitikorik ez duten aditz iragangaitzetara mugatzen da. Beraz, inergatiboen aldeko joera *se* klitikorik gabeko erdal aditz iragangaitz agentedunetara mugatzen da batik bat: horrelakoetan ageri da garbien inergatiboen aldeko joera berria (*saltatu du, deskantsatu du, dantzatu du, olgatu du...*), tradizioko erabilera inakusatibo ohikoari (*saltatu da, deskantsatu da, dantzatu da, olgatu da...*) bizkarra ematen diona.

4. Dena dela, maileguzko inergatiboen multzoa nahiko txikia da, eta edozein kasutan beste multzoak baino txikiagoa: maileguzko aditz ergatiboena (*da* aditzena) baino urriagoa eta alternantzia kausatiboa onartzen duten maileguzko aditzena (*du/da* aditzena) baino askozaz urriagoa. Bestalde, maileguzko inergatiboen aldeko joera gaur egungo aldakuntza berria baino areago, aspalditik datorren (cf. *EH, da > du: apelatu, emigratu, komuniatu, eskatu, itsastatu*) eta gure garaian indartuz joan den joera dela uste dugu. Izan ere, inergatibo mailegatuetakoa asko aspaldi bereganatu zituen euskarak (*abusatu, arnegatu, blasfematu, bogatu, desertatu, dudatu, emigratu, erregutu, erreinatu, erreparatu, faltatu 1, komuniatu, korritu, protestatu, segitu, toreatu, trafikatu*).

5. Esan bezala, gaztelaniaz edo frantsesez *se* klitikorik ez duten aditz iragangaitz agentedunak dira gehienbat inergatibo gisa mailegatuak izateko hautagaiak. Multzo horretakotzat har litezkeen zenbait aditzekin (*saltatu, deskantsatu, dantzatu, olgatu, komulgatu...*) gaurko erabileran *da > du* bilakaera baieztatu dugun arren, multzo txiki horretatik kanpo ez dago duda-izpirik. Esate baterako, jokaera inergatiboa pentsaezina da albo-erdaretan *se* klitiko berezkoa duten aditzak (gazt. *amotinarse, atreverse, quejarse...*) edota aditzen adiera klitikodunak (gazt. *conformarse, fiarse, portarse, signarse, descuidarse, divertirse, interesarse, ocuparse, dedicarse, ducharse...*) mailegatzean. Era berean, jokaera inergatiboa nekez gertatzen da existentzia- edota agerpen-aditz gehienak (gazt. *existir, faltar, caber, pasar, sobrar...*) mailegatzean. Beraz, gure iritziz, euskararen azterketa gaztelaniazko aditz inakusatiboen azterketa (Mendikoetxea, 1999) berrestera dator: euskal aditz mailegatuetan ageri diren erregimen aldetiko jokaerak, oro har, bat datoz gaztelaniarentzat proposatu den sailkapenarekin; euskararen azterketak bereziki albo-erdaretako *se* klitikoaren azterketa baieztatzen du, hiztun euskaldun elebidunak ere ezaugarri sintaktiko horixe hartzen baitu egitura inakusatiboaren bereizgarritzat.

BIBLIOGRAFIA

ARRIETA, A. 2001. "Lagundu laguntzaileei", *Administrazioa Euskaraz*, 32 zenbakia, 19. or.

BOSQUE, I., DEMONTE, V. 1999. *Gramática descriptiva de la lengua española*, 3 lib., Madril: Espasa Calpe.

BURZIO, L. 1981. *Intransitive Verbs and Italian Auxiliaries*, Doctoral Dissertation, MIT Cambridge, Massachusetts.

—1986. *Italian Syntax. A Government-Binding Approach*, Dordrecht, Kluwer.

CAMPOS, H., 1999, “Transitividad e intransitividad”, Ignacio Bosque eta Violeta Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*, 2. lib., 1519-1574.

ETXEPARE, R. Argitarabidean. “Valency and Argument Structure in the Basque Verb”, in Ignacio Hualde & Jon Ortiz de Urbina, *A Grammar of Basque*, Berlin: Mouton de Gruyter.

EUSKALTZAINDIA. 1993. *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna*, Bilbo: Euskaltzaindia.

GRACIA, LL., CABRÉ, M^a. T., VARELA, S., AZKARATE, M. et alii, 2000. *Configuración morfológica y estructura argumental: léxico y diccionario*, Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitateko Argitalpen Zerbitzua.

GRIMSHAW, J.B. 1990. *Argument Structure*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

LAFITTE, P. 1944. *Grammaire Basque (Navarro-Labourdin Littéraire)*, (aipamenak hirugarren argitaraldiari dagozkio: Donostia, Elkar, 1979).

LEVIN, B. 1983. *On the Nature of Ergativity*, Doctoral dissertation, MIT Cambridge, Massachusetts.

LEVIN, B., RAPPAPORT, M. 1995. *Unaccusativity at the Syntax-Lexical Semantics Interface*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

MENDIKOETXEA, A. 1999. “Construcciones inacusativas y pasivas”, in Ignacio Bosque eta Violeta Demonte, *Gramática descriptiva de la lengua española*, 2. lib., 1575-1629.

MIGUEL, E. DE. 1992. *El aspecto en la sintaxis del español: perfectividad e impersonalidad*, Madril: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid.

PERLMUTTER, D. M. 1978. “Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis”. In *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 157-89. Berkeley: Berkeley Linguistics Society, University of California.

SARASOLA, I. 1977. “Sobre la bipartición inicial en el análisis en constituyentes”, *ASJU*, XI, 51-90.

VAN VALIN, R. D. 1988. “Semantic parameters of split intransitivity”, *Language*, 66, 221-260.

TORREGO, E. 1989. "Unergative-unaccusative alternations in Spanish", *MIT Working Papers in Linguistics*, 10, MIT, Cambridge, Mass., 253-272.

—1998. *Valores gramaticales del 'se'*, Madril: Arco Libros.

VENDLER, Z. 1967. *Linguistics in Philosophy*, Ithaca (Nueva York), Cornell University Press.

VAN VOORST, J. 1988. *Event Structure*, Amsterdam: John Benjamins.

Corpusak eta hiztegiak (eta haien laburdurak):

EEBS: Egungo Euskararen Bilketa-lan Sistemakoa.

Elh.: Elhuyar, 2000, *Elhuyar Hiztegia. Euskara-gaztelania. Castellano-vasco*, Elhuyar, Usurbil.

OEHtc: Euskaltzaindia, 1984, *OEH-ko testu corpusa*.

DRAE: Real Academia Española, 1992, *Diccionario de la lengua española* (21. argitaraldia), Madrid, Real Academia Española.

EH: Sarasola, I., 1996, *Euskal Hiztegia*, Kutxa.

HB: Euskaltzaindia, 2000, *Hiztegi Batua*.

OEH: Michelena, L., *Orotariko Euskal Hiztegia*, Bilbo, Euskaltzaindia, 1987-1999.